

Programabilni uređaji i objektno orjentisano programiranje

Uvod

Programabilni uređaji i objektno orjentisano programiranje

- Predmetni nastavnik:
 - Prof. dr Vesna Popović-Bugarin – kabinet 322
 - Konsultacije četvrtkom od 13:00-15:00h
 - Za kraće konsultacije koristiti e-mail: pvesna@ucg.ac.me
- Saradnik
 - mr Nikola Bulatović Računske vježbe + Lab

CILJEVI PREDMETA

- Upoznavanje i ovladavanje programabilnim uređajima;
- objektno-orjentisanim programiranjem;
- vizuelnim programskim alatima.

ISHODI UČENJA

Kroz polaganje ovog ispita student će da:

- Ovlada programabilnim platformama tipa Arduino (Raspberry), komunikacijom sa njima, programiranjem, upravljanjem.
- Ovlada objektno orjentisanim programiranjem, pojmom klase, klasinim interfejsom, metodima klase, prijateljskim funkcijama i klasama, zajedničkim podacima i funkcijama za klasu, nasljeđivanjem i obradom izuzetaka.

STRUKTURA KURSA (I dio)

I nedjelja	Uvod. Osnovne karakteristike i mogućnosti programabilnih platformi. Hardverski interfejsi.
II nedjelja	Struktura programa na platformama, jednostavne aplikacije. Rad sa portovima, komunikacija sa periferijerima i drugim uređajima.
III nedjelja	Dizajniranje jednostavnih kolaborativnih rješenja u sistemima sa programabilnim platformama. Povezivanje sistema sa bazama podataka, udaljenim čvorovima, koncept upravljanja.
IV nedjelja	Uvod u objektno orjentisano programiranje (OOP) Koncepti OOP. Razlike C i C++.
V nedjelja	Obrana i prezentacija mini projekata. (12. mart 2019.)

STRUKTURA KURSA (II dio)

VI nedjelja	Klasa i klasin interfejs. Konstruktor, inspektori i mutatori.
VII nedjelja	Metodi članovi klase, statički djelovi interfejsa klase. Konstruktor kopije
VIII nedjelja	Prijateljske funkcije i klase. Pokazivači na članove klase.
IX nedjelja	Preklapanje operatora (osnovni binarni i unarni operatori).
X nedjelja	Preklapanje operatora (napredne opcije);
XI nedjelja	II kolokvijum (23. april 2019.)
XII nedjelja	Nasljeđivanje.
XIII nedjelja	Šabloni

STRUKTURA KURSA (III dio)

XV nedjelja	Obrada izuzetaka <i>Popravni kolokvijum (30. maj 2019.)</i>
<i>Završni ispit (po posebnom rasporedu)</i>	

Opterećenje studenata

- **Nedjeljno opterećenje studenata:**
6 kredita x 40/30 = 8 sati
- **Struktura:**
 - 2 časa predavanja
 - 1 čas računskih vježbi
 - 2 časa laboratorijskih vježbi
 - 3 sata samostalnog rada
- **Osnovna literatura:**
 - D. Milićev: "Objektno orjentisano programiranje na programskom jeziku C++", Mikro knjiga 1998.
 - dodatni materijali u vidu prezentacija, koji će biti dostupni studentima preko sajta ETF-a.

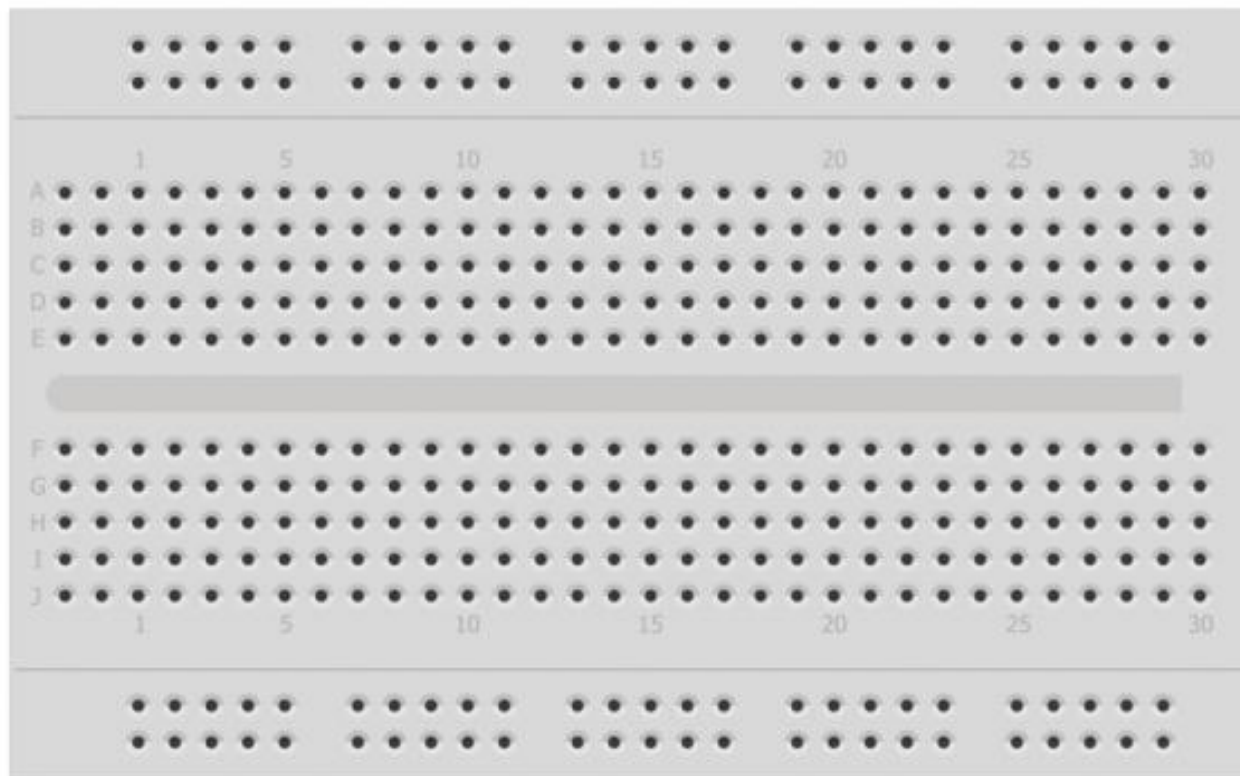
Provjera znanja

- **Načini provjeravanja znanja:**
 - Miniprojekat: 20 poena – radi se u računarskoj sali
 - Laboratorijske vježbe: 10 poena
 - Kolokvijum: 25 poena – radi se u računarskoj sali
 - Završni ispit: 45 poena – radi se u računarskoj sali
- Ispit je položen sa 50 i više poena u ukupnom zbiru.
- **Svaki vid provjere znanja se mora usmeno odbraniti!!!**

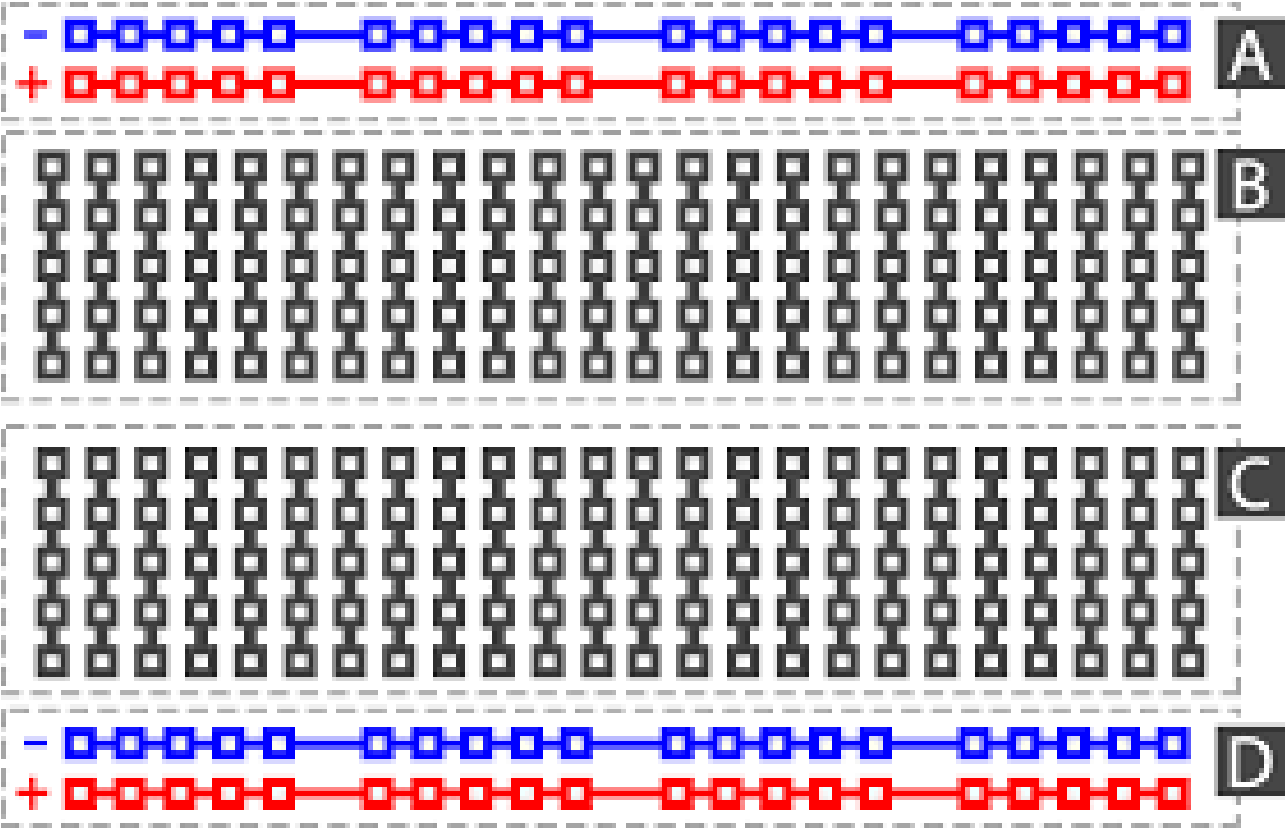
Programabilne platforme - potreba

- Ne tako davno, rad na hardveru je značio sastavljanje električnih kola od nule, korišćenjem stotine različitih komponenti poput otpornika, kondenzatora, kalemova, tranzistora ...
- Svako električno kolo je bilo povezano „žicama“ kako bi se osposobilo za određenu vrlo specifičnu namjenu.
- Promjene su zahtijevale sječū „žica“ (provodnika), spojeva za lemljenje i još mnogo toga.
- Sa pojavom digitalnih tehnologija i mikroprocesora, ove funkcionalnosti, koje su nekada bile implementirane žicama, zamijenjene su programima.
- Softver je lakše modifikovati od hardvera. Sa nekoliko pritisaka na tipke, možete radikalno promijeniti logiku uređaja i isprobati dvije ili tri verzije u isto toliko vremena koliko bi vam trebalo da spajate par otpornika.

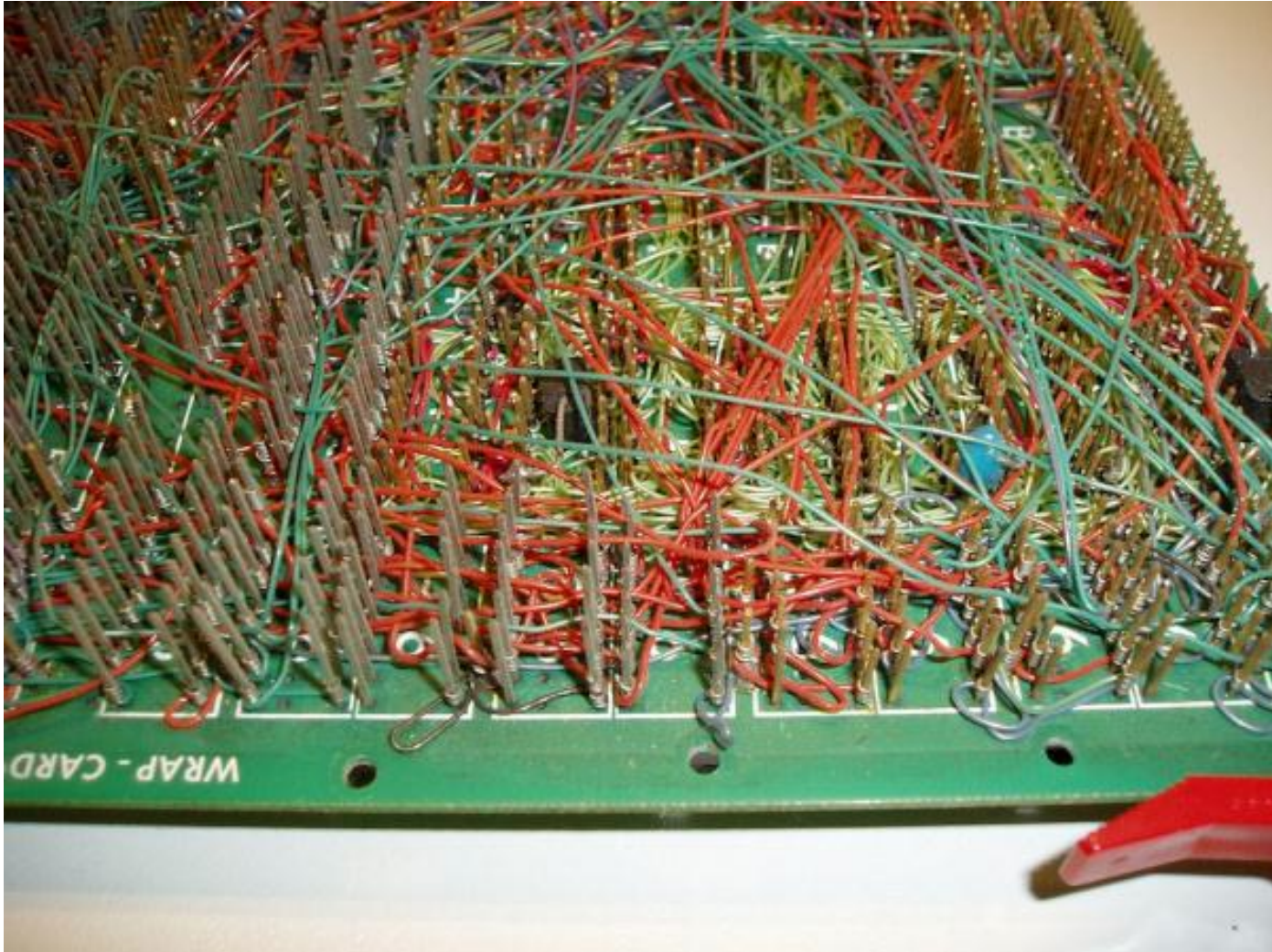
Breadboard – štampana ploča

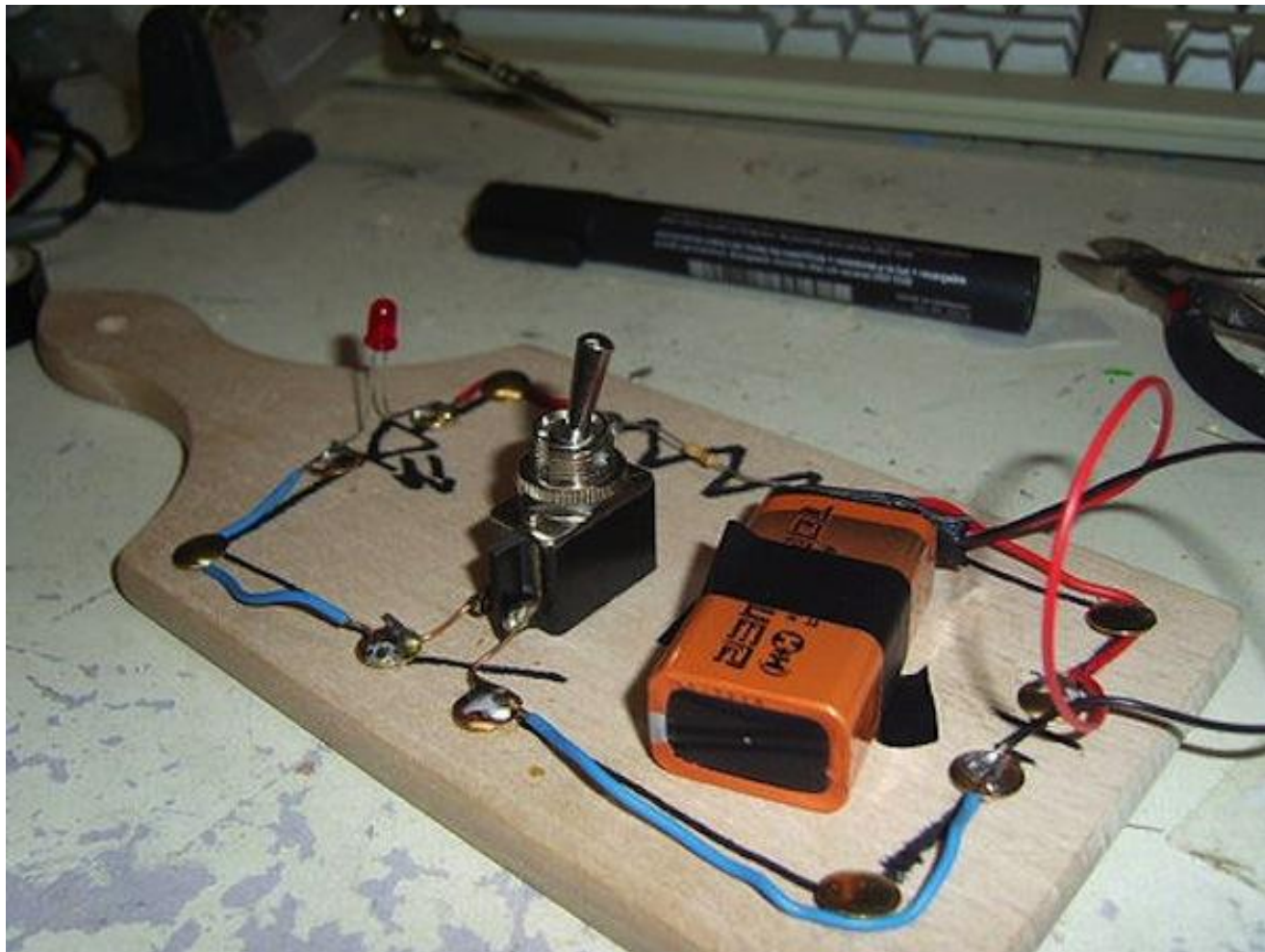
Breadboard

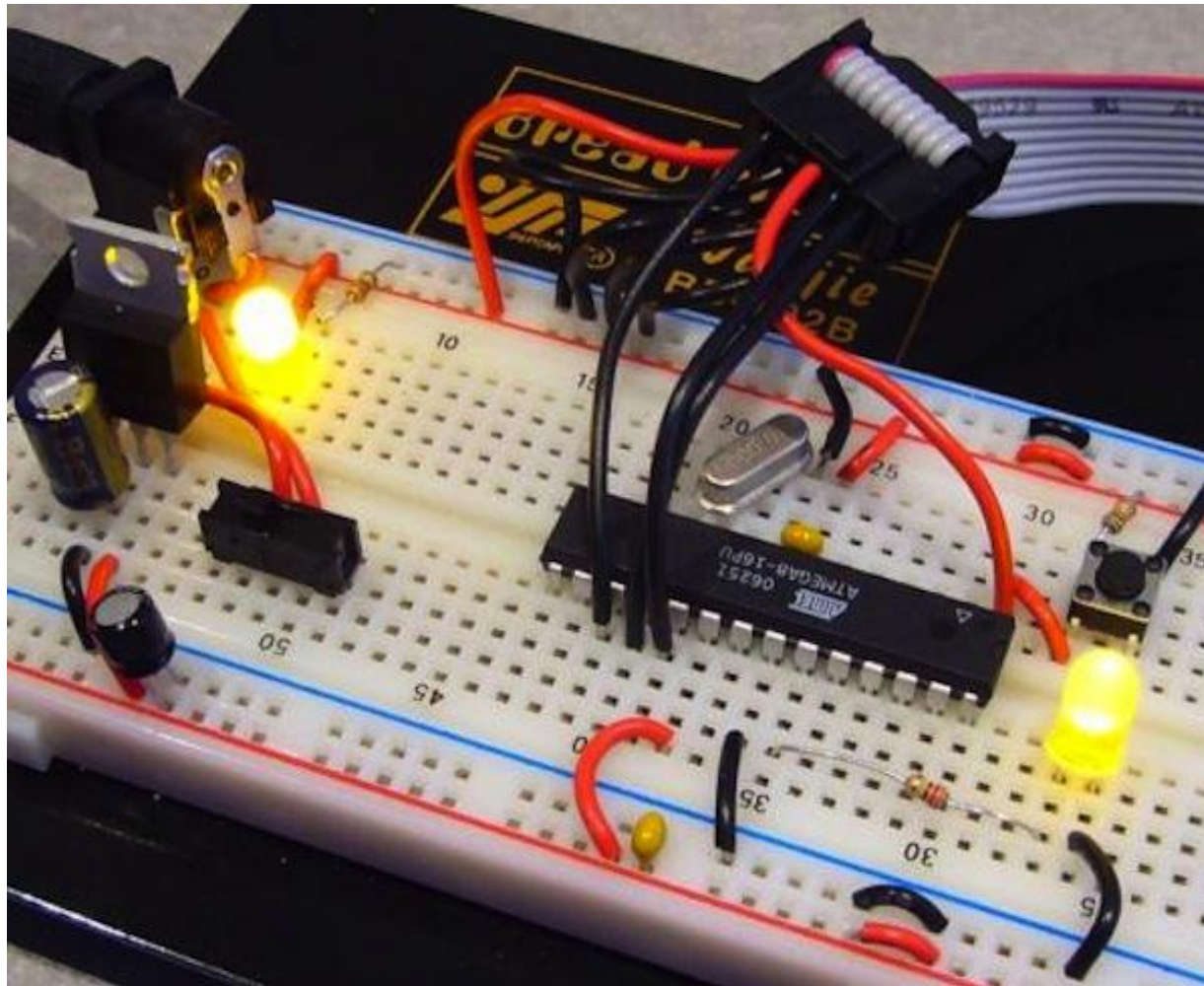
Breadboards 1960-tih

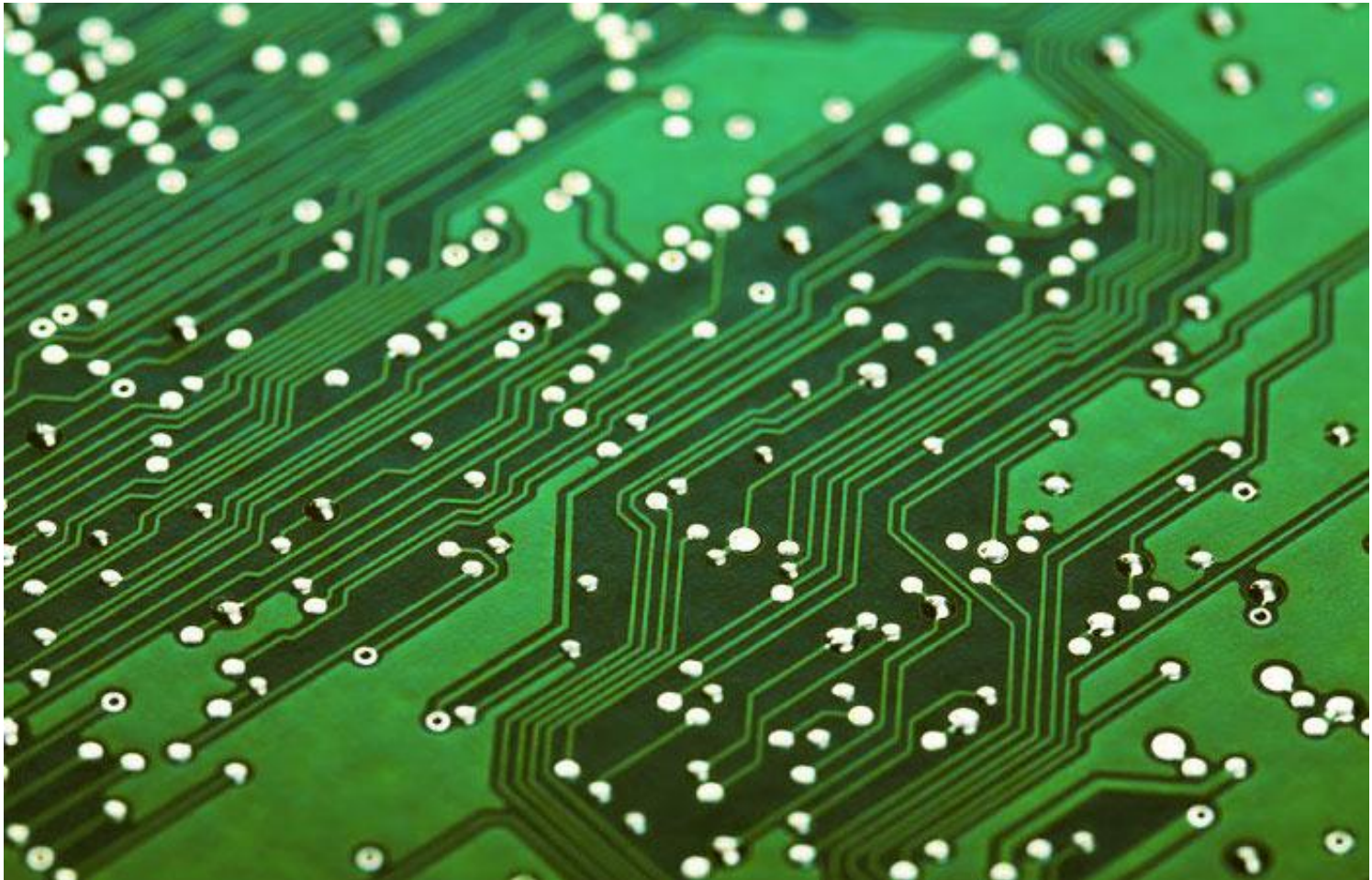
Improvizovani breadboard

Alat za pravljenje prototipova

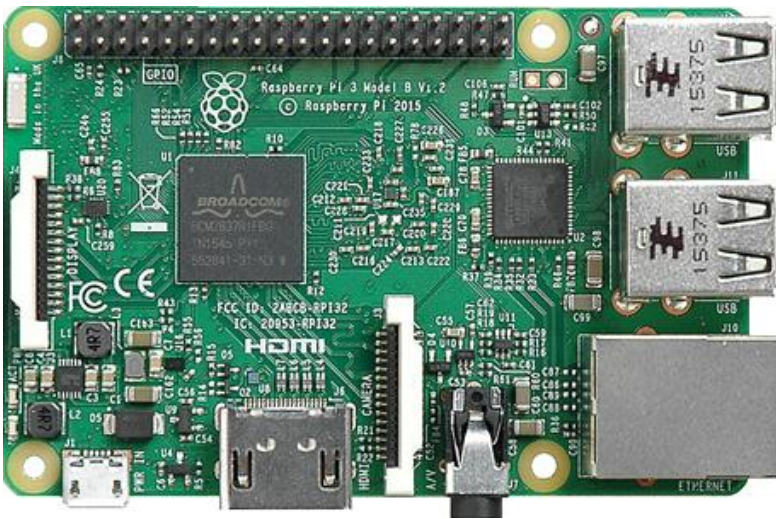
Integrasana Kola

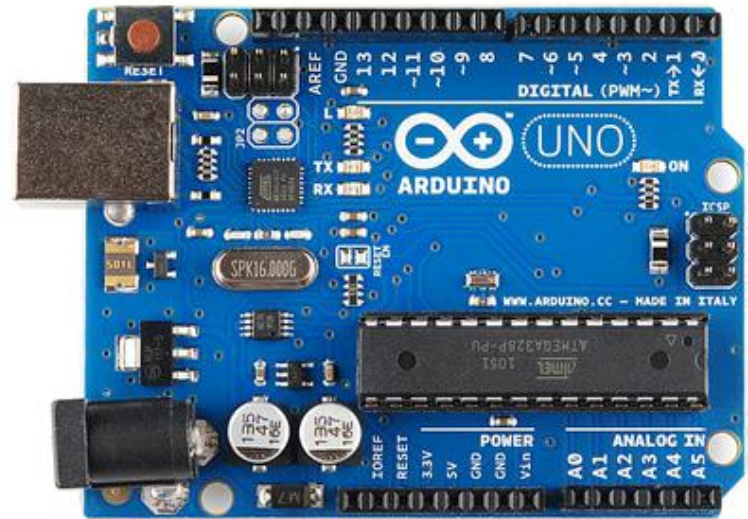
Šta znači akronim "DIY"?

- **Do It Yourself** - umjesto da angažujete profesionalca da uradi određeni zadatak ili da kupite gotov proizvod –uređaj odaberite da sami riješite problem ili da kreirate željeni proizvod bez direktne pomoći eksperta.
- Najpopularnije platforme za DIY su **Arduino** i **Raspberry Pi**.

Raspberry Pi

Arduino

Raspberry Pi

- Raspberri Pi je samostalni mikro-računar. Ima ugrađenu RAM, CPU, USB i Ethernet portove, standardne opcije izlaza, prikaza i još mnogo toga.
- Pokreće operativni sistem, najčešće LINUX i može se koristiti za kreiranje softverskih aplikacija sa terminalnog nivoa, do programskih jezika visokog nivoa kao što su Python i Scratch.
- Ogroman je broj aplikacija koje se mogu napraviti Raspberri Pi platformom bez povezivanja bilo čega osim napajanja, tastature / miša i ekrana.
- Savršen je za učenje programiranja na različitim jezicima, kao i za interakciju sa tradicionalnim kompjuterima.
- Ima mnogo više snage od bilo kog Arduina, ali sve što se na njemu radi je na softverskom nivou.
- Mnogo je komplikovaniji softver za povezivanje i upravljanje sensorima i spoljašnjim kolima.

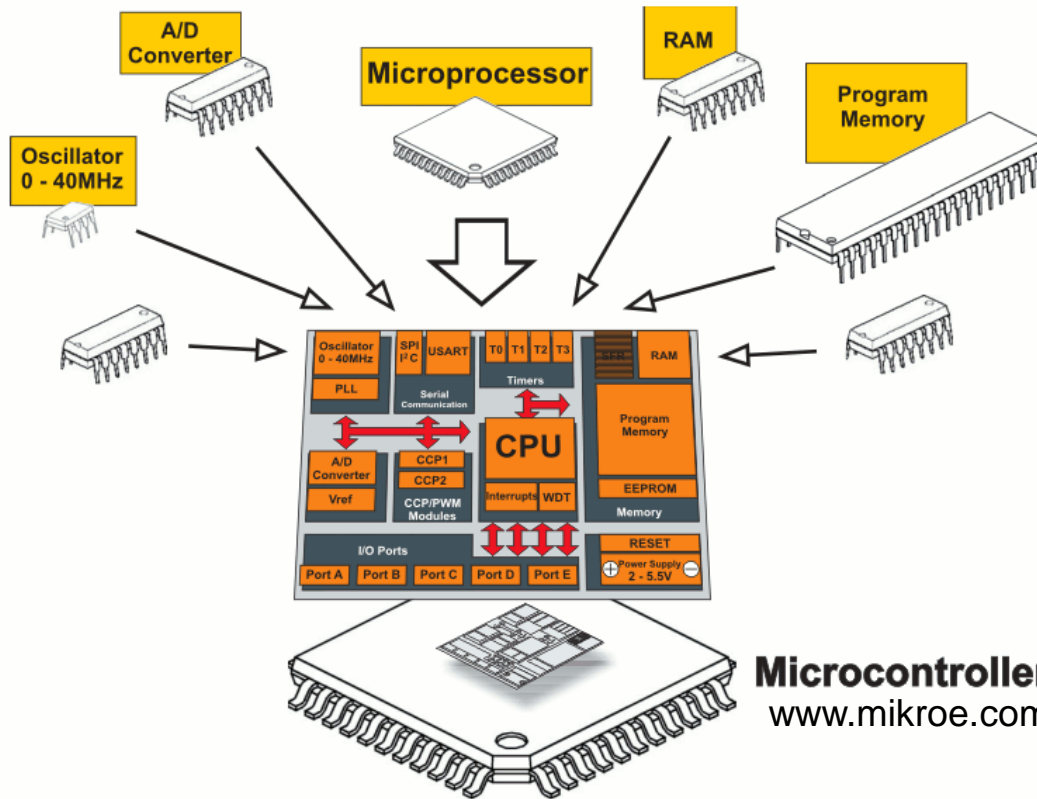
ARDUINO

- Platforma dizajnirana za početnike!
- ARDUINO je najomiljenija platforma mikrokontrolera na svijetu sa razlogom.
- Kombinuje mikrokontrolere i direktnu interakciju sa hardverom sa intuitivnim Open Source okruženjem uz pomoć kojeg se može dizajnirati gotovo sve.
- Kontrolisanjem mikrokontrolera se dobija željena funkcionalnost – ni manje ni više.
- Ne postoji softver koji treba da prođe i možete biti sigurni da će uraditi ono što ste mu rekli, bez brige o drugom sloju apstrakcije softvera.
- Platforma izbora za povezivanje senzora i drugog hardvera kako bi se stupilo u direktnu interakciju sa spoljnim svetom.

ARDUINO VS RASPBERRY PI

ARDUINO	RASPBERRY PI
Arduino je mikrokontroler – čip koji se može koristiti uz malo pomoćnih sklopova.	Ima više različitih čipova na ploči, uključujući mikroprocesor, kako bi se kreirao funkcionalni kompjuter.
Sensori i ostali hardver se mogu kontrolisati direktno kroz I/O pinove.	Da bi se kontrolisali I/O pinovi za senzore, motore i slično, mora se na njemu pisati kod koji bi kontrolisao softver nižeg nivoa.
Ne pokreće operativni sistem, već prolazi kroz kod koji mu se prosleđuje.	Ponaša se kao samostalni računar i može se kodirati u njemu.
Dizajniran je za hardver nižeg nivoa i direktno programiranje	Dizajniran je za interakciju softvera i hardvera višeg nivoa.

Šta je mikrokontroler?

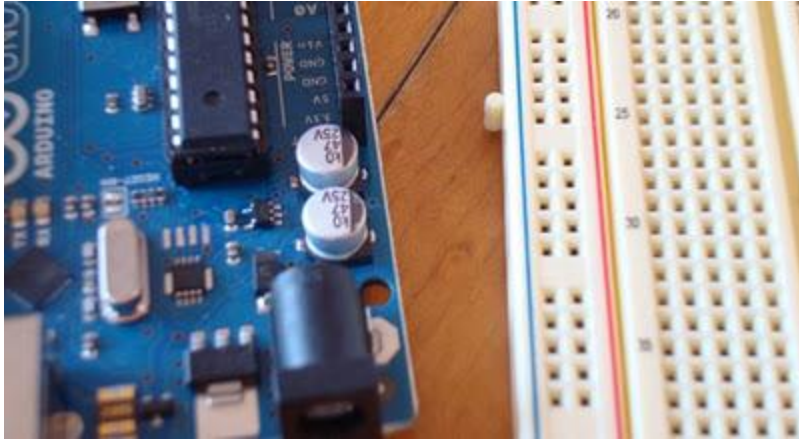
Microcontroller

www.mikroe.com/chapters/view/1

Fig. 0-1 Microcontroller versus Microprocessor

- Mali računar na jednom čipu
 - Sadrži procesor, memoriju i I/O
- Tipično je "ugrađen" unutar nekog uređaja koji kontroliše.
- Male je veličine i niske cijene.

Šta je breadboard

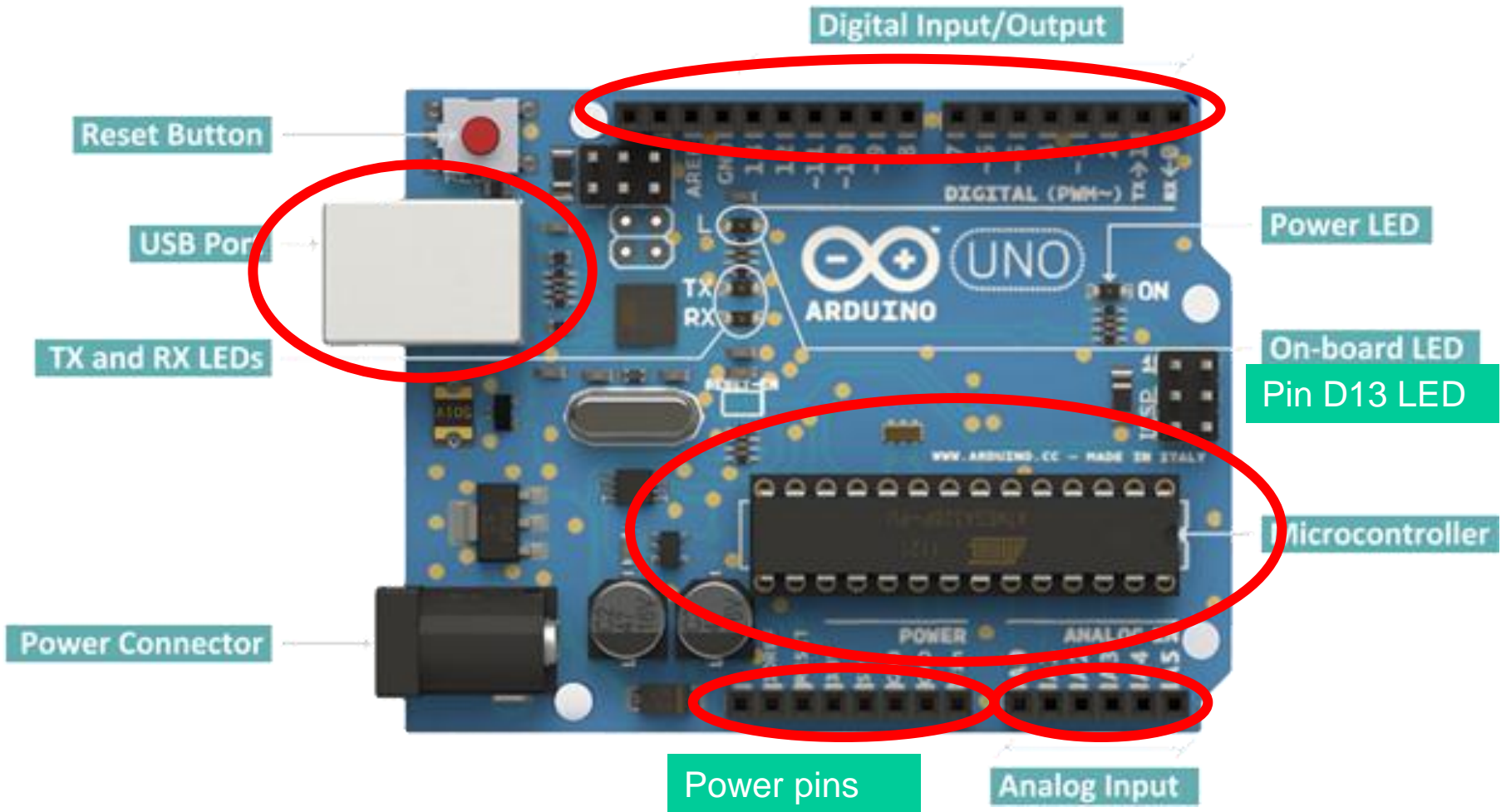

- Štampana pločica dizajnirana da olakša rad sa određenim mikrokontrolerom.

Arduino UNO

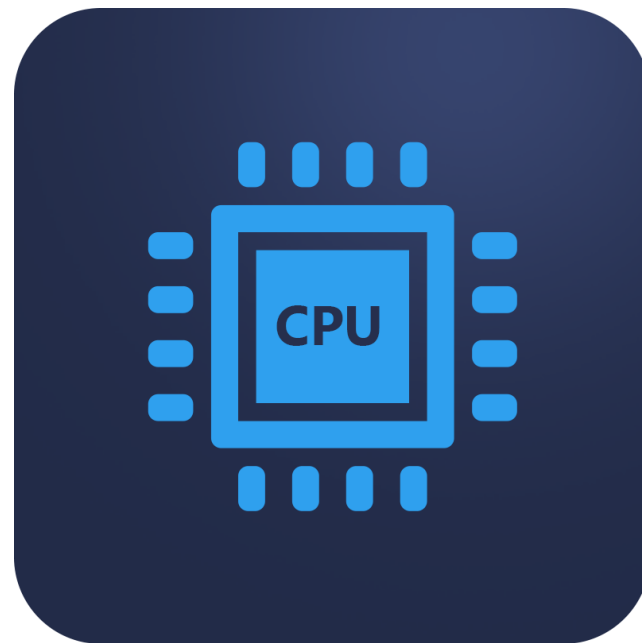
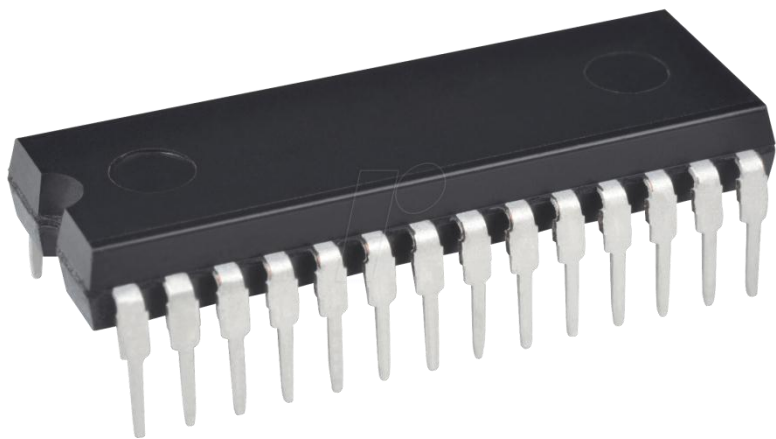

Arduino Uno

Mikrokontroler

Mozak Arduina

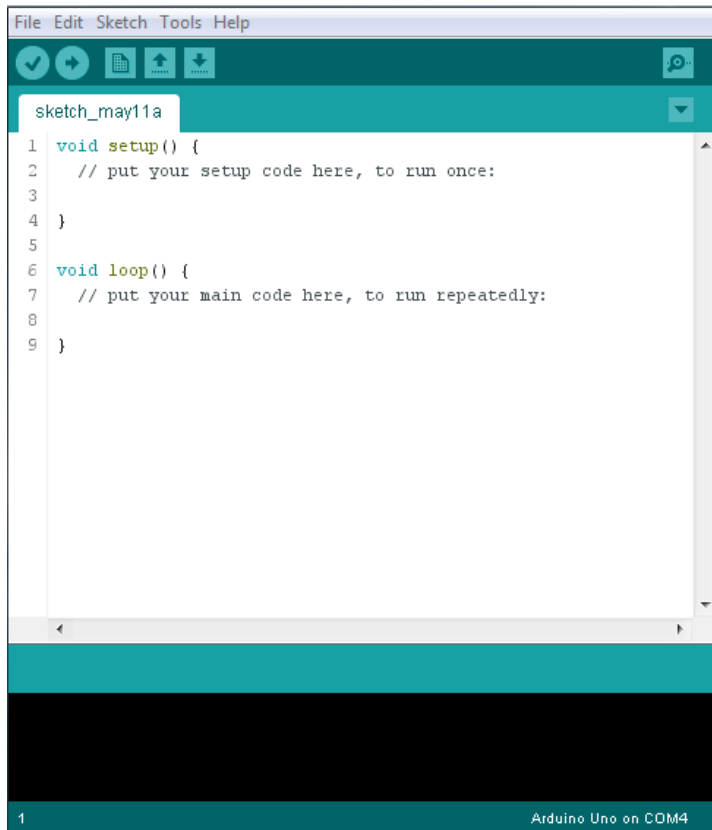

Prednosti

- Niska cijena
- Cross-platform - Arduino Softver (IDE) se može pokrenuti na Windows, Macintosh OSX i Linux operativnim sistemima.
- Jednostavno, jasno okruženje za programiranje - Arduino Software (IDE) je jednostavan za upotrebu za početnike, ali dovoljno fleksibilan za napredne korisnike.
- Open source i jednostavan za nadogradnju softvera i hardvera. Jezik se može proširiti preko C ++ biblioteka, a ljudi koji žele da razumiju tehničke detalje mogu napraviti skok od Arduina do AVR C programskog jezika na kojem se zasniva. Slično tome, može se po želji dodati AVR-C kod direktno u Arduino program.

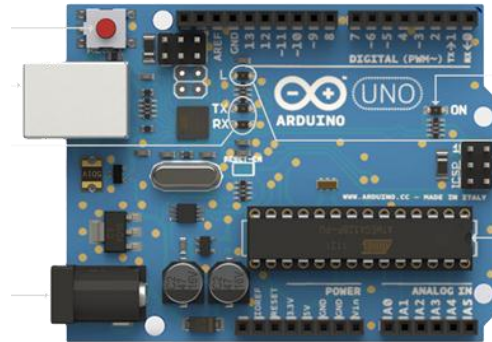
Šta ćemo koristiti?

Arduino razvojno okruženje


```
File Edit Sketch Tools Help
sketch_may11a
1 void setup() {
2   // put your setup code here, to run once:
3 }
4
5
6 void loop() {
7   // put your main code here, to run repeatedly:
8 }
9
1
Arduino Uno on COM4
```

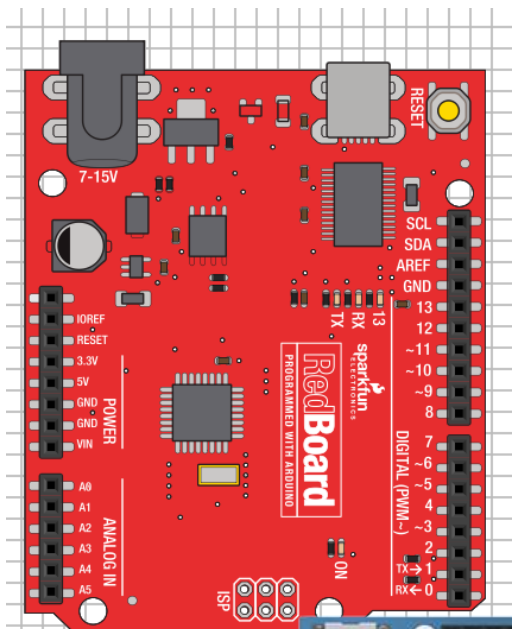
Arduino Uno

Senzori

Povezuje se sa računarom preko USB porta

Power LED

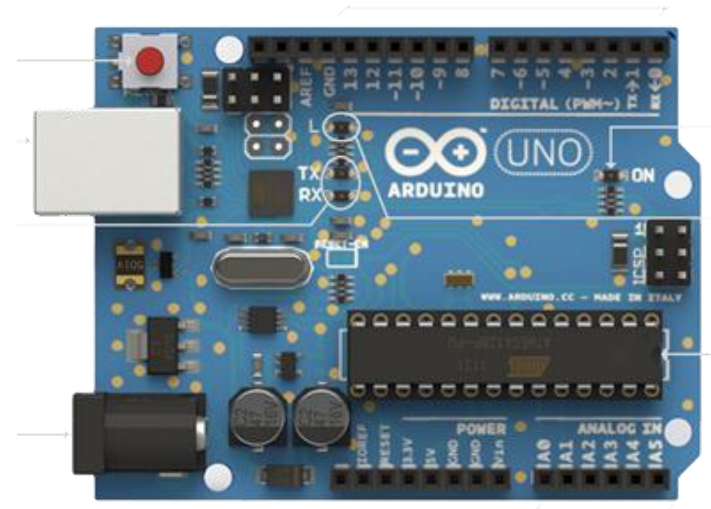
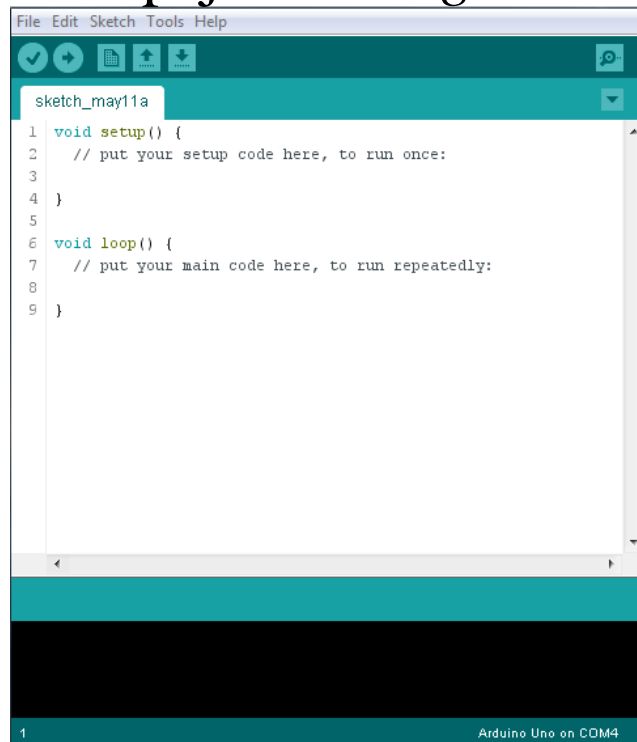
On-board LED

Dioda napajanja ostaje aktivna

Kontrolna dioda kratko zasvijetli

ARDUINO RAZVOJNO OKRUŽENJE

- Poseban program koji omogućava pisanje koda – skica (engl. sketches) za Arduino ploču na jednostavnom jeziku modeliranom po uzoru na Processing jezik (www.processing.org).
- Pritiskom na samo jedno dugme skica se šalje na ploču.
- Kod se prevodi na C programski jezik i prosleđuje open source kompajleru *avr-gcc*.

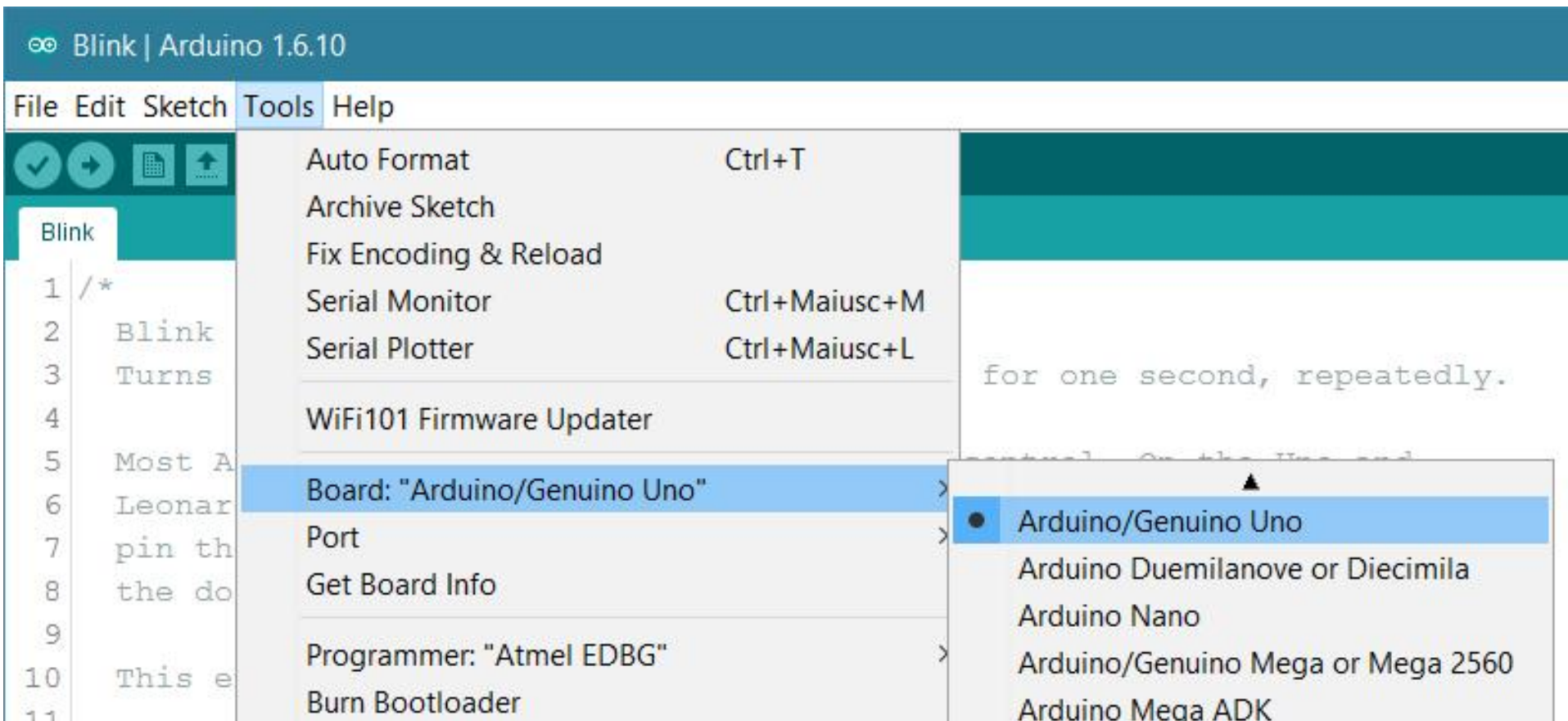

Počnimo sa radom

- <http://arduino.cc/en/Guide/HomePage>
- www.arduino.cc/en/Guide/Windows
 1. Preuzeti i instalirati Arduino razvojno okruženje (IDE);
<https://www.arduino.cc/en/Main/Software>
 2. Povezati ploču sa računarom preko USB kabela;
 3. Ukoliko je potrebno, instalirati drajvere; ArduinoUNO.inf iz Drivers foldera Arduino Software download-a, za slučaj preuzimanja zip fajla;
 4. Pokrenuti Arduino IDE;
 5. Odabrati odgovarajuću ploču;
 6. Odabrati odgovarajući serijski port;
 7. Otvoriti primjer sa diodom koja blinka
file/sketchbook/examples/digital/blink
 8. Upload-ovati program

Odabrati tip ploče (board)

Tools - Board - Arduino/Genuino Uno

Odabrati komunikacioni port

Tools - Port - COMx (x je broj porta)

The screenshot shows the Arduino IDE interface with the 'Tools' menu open. The 'Port' option is highlighted, and a sub-menu is visible showing 'Serial ports' and 'COM6 (Arduino/Genuino Uno)' selected. The background shows a sketch editor with the 'Blink' sketch open.

Arduino IDE Interface: Blink | Arduino 1.6.10

Menu: File Edit Sketch **Tools** Help

Tools Menu Items:

- Auto Format (Ctrl+T)
- Archive Sketch
- Fix Encoding & Reload
- Serial Monitor (Ctrl+Maiusc+M)
- Serial Plotter (Ctrl+Maiusc+L)
- WiFi101 Firmware Updater
- Board: "Arduino/Genuino Uno" >
- Port** >
- Get Board Info
- Programmer: "Atmel EDBG" >
- Burn Bootloader

Port Sub-menu:

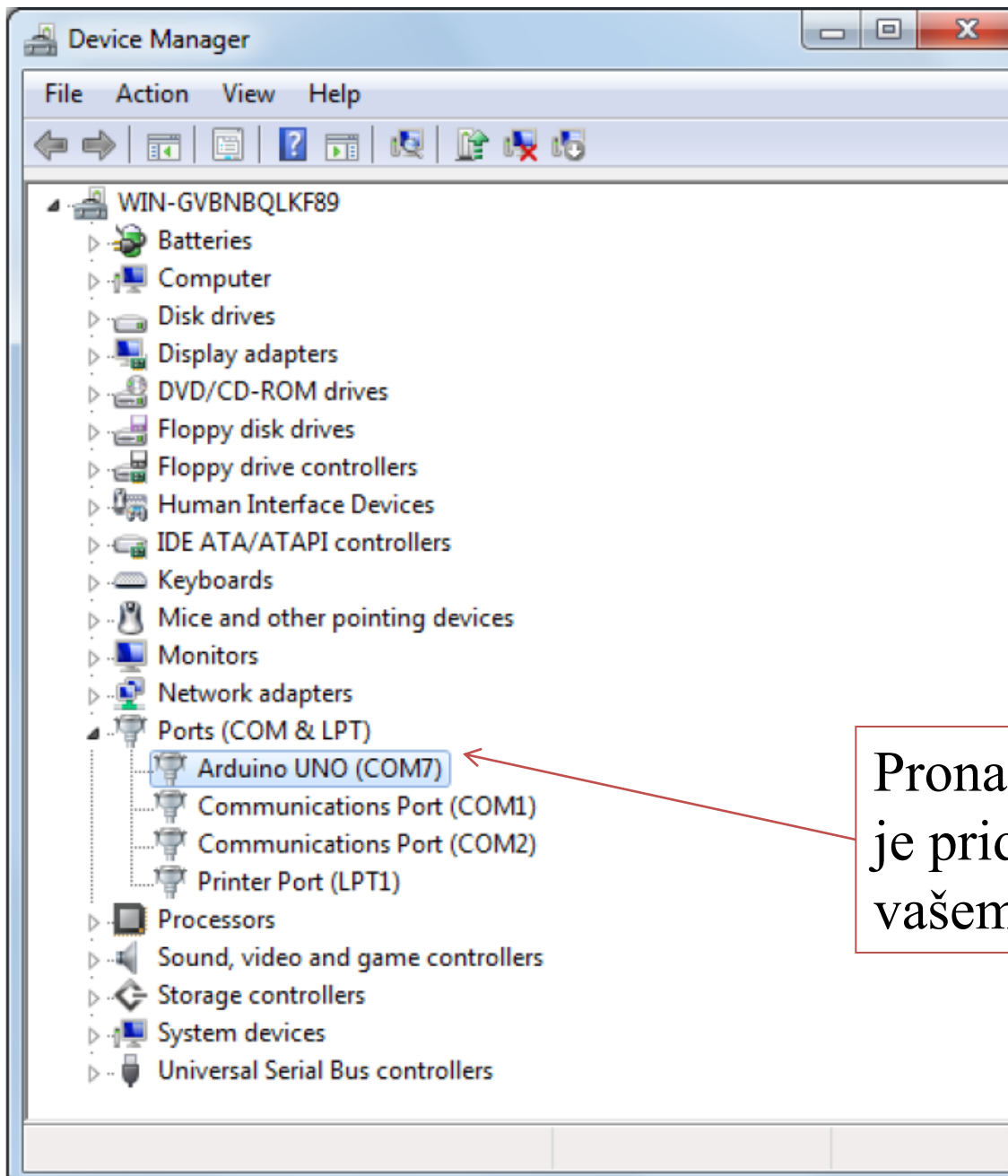
- Serial ports
- COM6 (Arduino/Genuino Uno)**

Sketch Editor Content (Blink sketch):

```
1 /*  
2  Blink  
3  Turns  
4  
5  Most A  
6  Leonar  
7  pin th  
8  the do  
9  
10 This e  
11
```

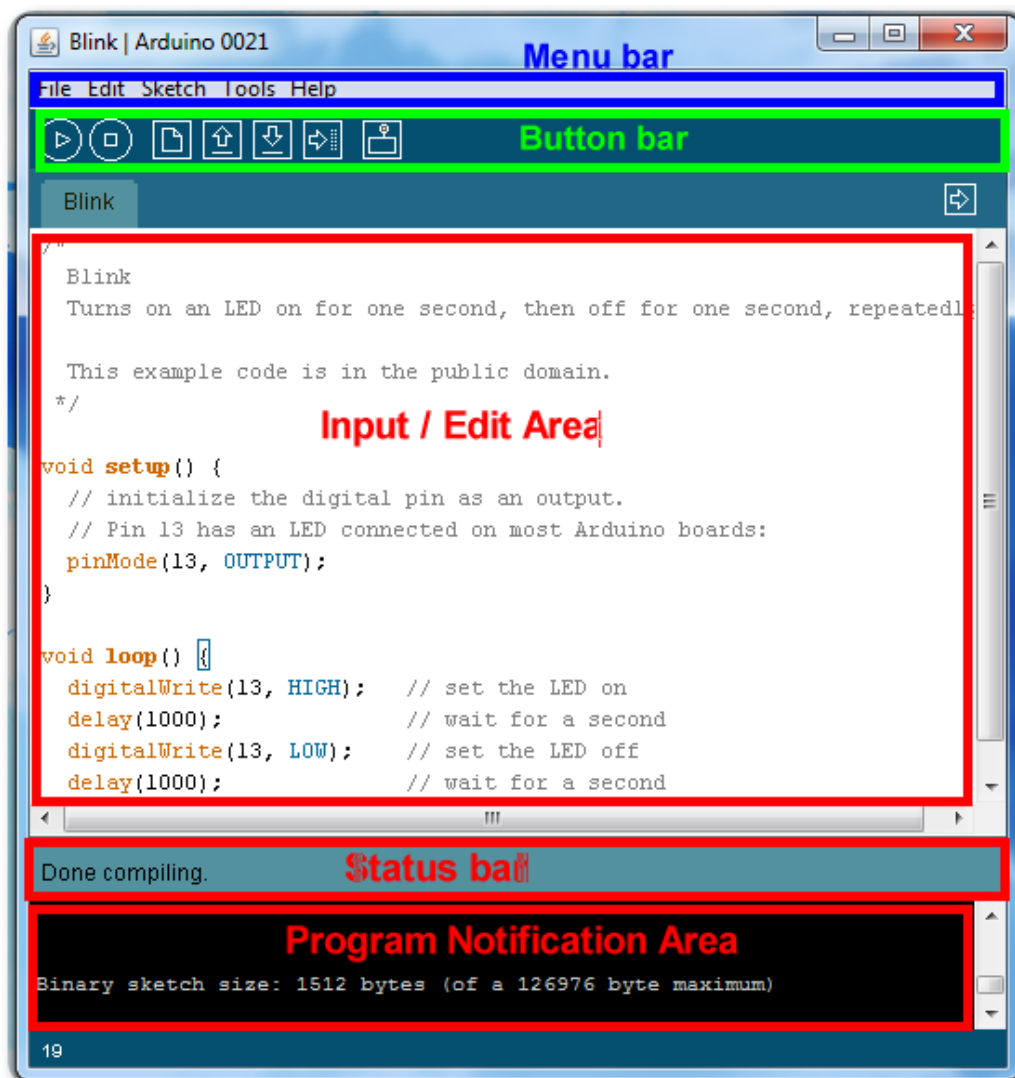
Code Snippet:

```
for one second, repeatedly.  
  
control. On the Uno and  
If you're unsure what
```


Pronaći koji port
je pridružen
vašem Arduino

Arduino razvojno okruženje

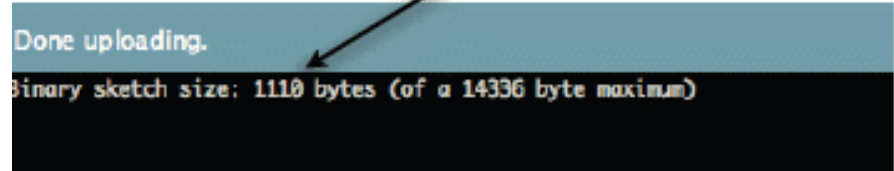

Vidjeti: <http://arduino.cc/en/Guide/Environment> za više informacija

Statusne poruke

Veličina zavisi od kompleksnosti programa

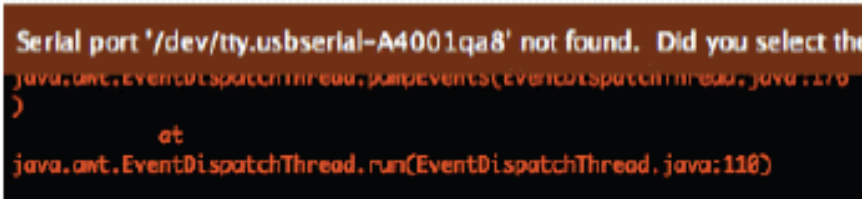
Uspješan prenos podataka


```
Done uploading.  
Binary sketch size: 1110 bytes (of a 14336 byte maximum)
```

A screenshot of a terminal window with a dark background. The top line is highlighted in light blue and reads "Done uploading.". Below it, in white text, is "Binary sketch size: 1110 bytes (of a 14336 byte maximum)". A black arrow points from the text "Veličina zavisi od kompleksnosti programa" to the number "1110" in the second line.

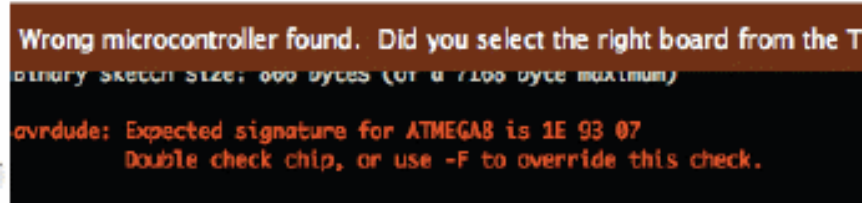
Selektovan je pogrešan serijski port


```
Serial port '/dev/tty.usbserial-A4001qa8' not found. Did you select the  
java.awt.EventQueue$DispatchThread.run(EventDispatchThread.java:210)  
at  
java.awt.EventQueue$DispatchThread.run(EventDispatchThread.java:110)
```

A screenshot of a terminal window with a dark background. The top line is highlighted in brown and reads "Serial port '/dev/tty.usbserial-A4001qa8' not found. Did you select the". Below it, in red text, are several lines of Java stack trace including "java.awt.EventQueue\$DispatchThread.run(EventDispatchThread.java:210)", "at", and "java.awt.EventQueue\$DispatchThread.run(EventDispatchThread.java:110)".

Selektovana je pogrešna ploča

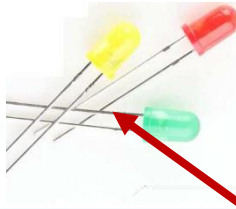
```
Wrong microcontroller found. Did you select the right board from the T  
Binary sketch size: 000 bytes (of a 7100 byte maximum)  
avrdude: Expected signature for ATMEGA8 is 1E 93 07  
Double check chip, or use -F to override this check.
```

A screenshot of a terminal window with a dark background. The top line is highlighted in brown and reads "Wrong microcontroller found. Did you select the right board from the T". Below it, in white text, is "Binary sketch size: 000 bytes (of a 7100 byte maximum)". Below that, in red text, are two lines: "avrdude: Expected signature for ATMEGA8 is 1E 93 07" and "Double check chip, or use -F to override this check."

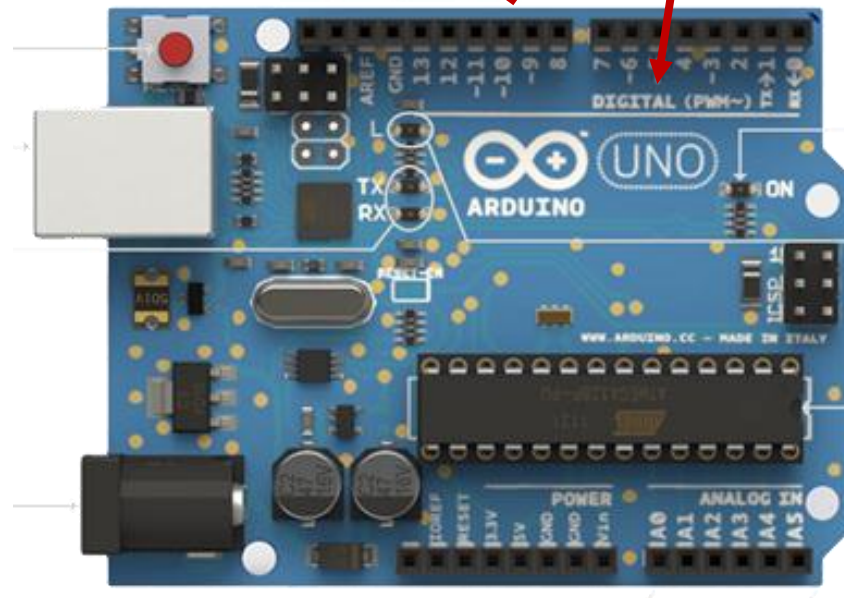
Hardver – Digitalni U/I pinovi (D0-D13)

- Mogu biti ulazni ili izlazni pinovi.
- Mora se definisati softverski u IDE. U suprotnom dolazi do zabune.
- Očekuju samo 0/1.

Izlazni digitalni pinovi

Ulazni digitalni pin

DIGITALNI PINOVI – DVA STANJA

DIGITALNA 1

DIGITALNA 0

HIGH LEVEL

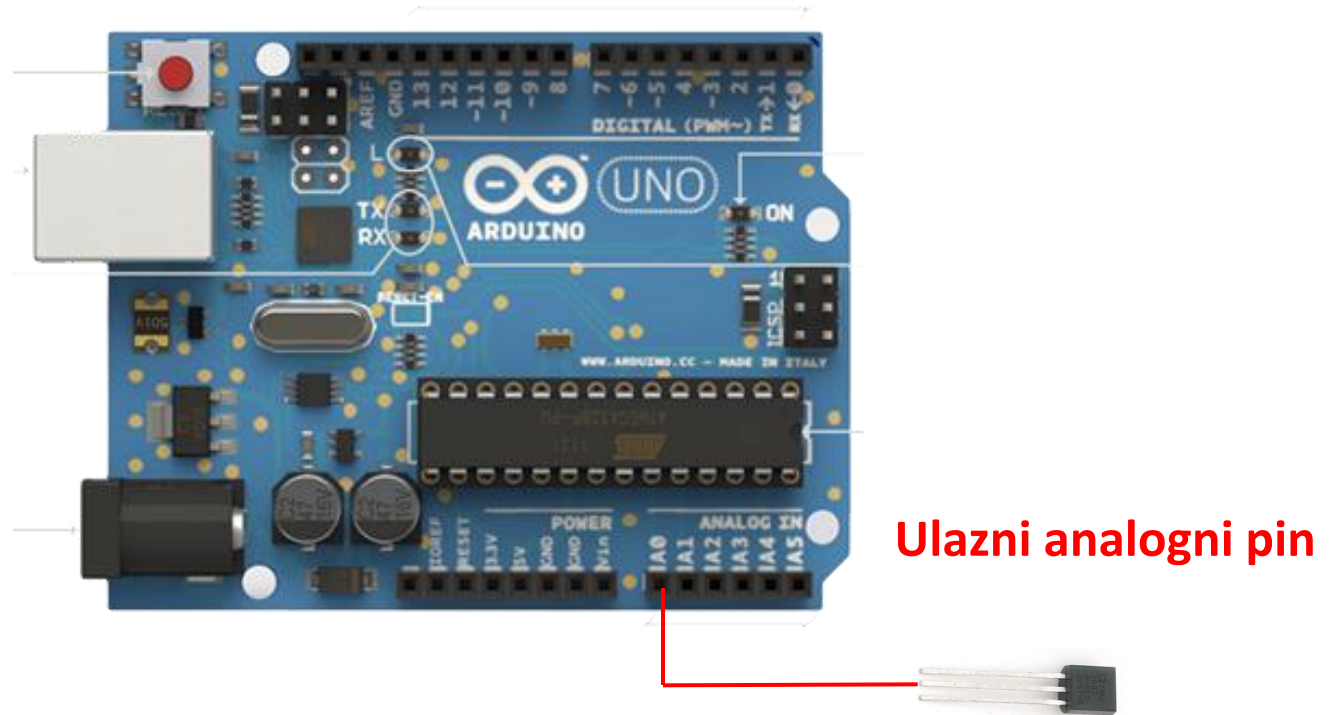
LOW LEVEL

5 V

0 V

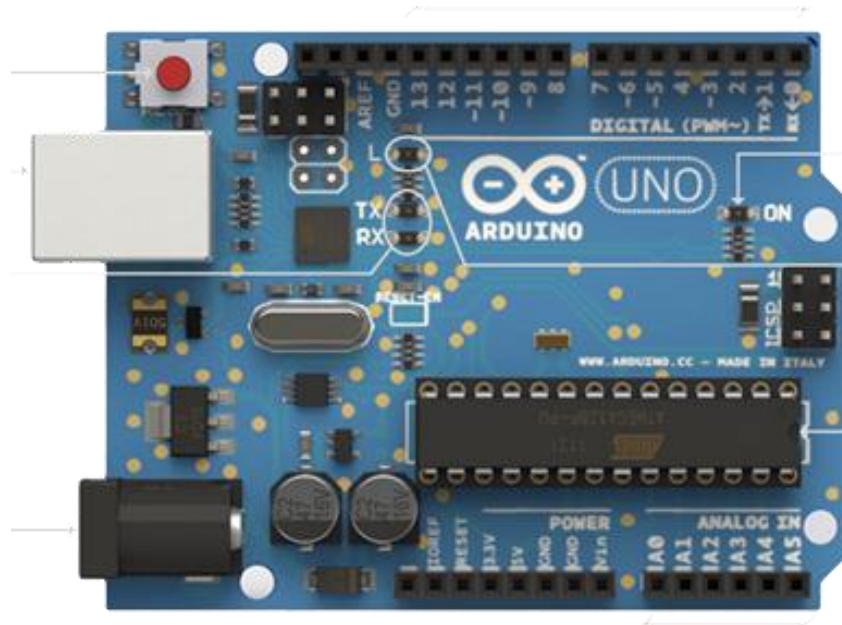
Hardver – Analogni U pinovi (A0-A5)

- Namjenski analogni ulazni pinovi.
- Uzimaju analogne vrijednosti (tj. napon očitavanja sa senzora) i pretvaraju ih u broj između 0 i 1023.

Programirani analogni I pinovi

- Pinovi D(3,5,6,9,10,11) – (obratiti pažnju na crticu uz njihov broj) se mogu reprogramirati u IDE tako da daju analogni izlaz.

Napajanje

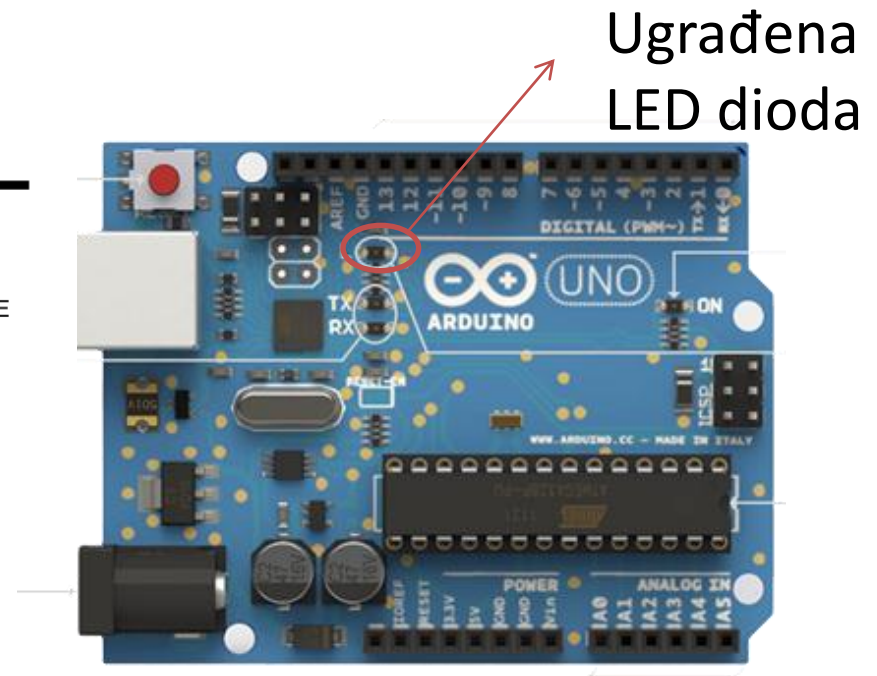
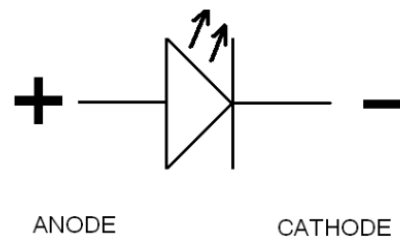
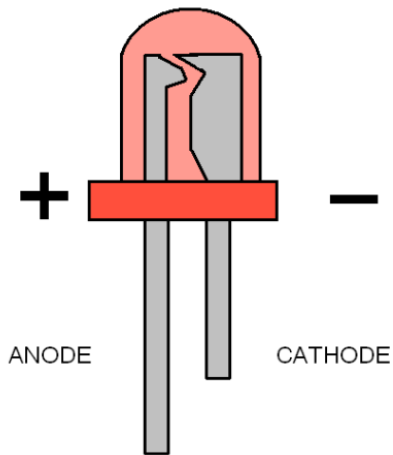
- Ploča se može napajati preko USB porta nakon povezivanja sa računarom ili AD adapterom od 9 V (2.1mm).
- Ako nema napajanja, napaja se preko USB kabla. Čim se priključi napajanje, automatski se napaja sa njega.

Interaktivni uređaji

- Sve aplikacije koje će se kreirati korišćenjem Arduino pločice će vršiti komunikaciju sa okruženjem po principu “interaktivnih uređaja”.
- Interaktivni uređaj je elektronski sklop koji je sposoban da:
 - Osjeti okruženje pomoću **senzora** (elektronskih komponenti koje konvertuju mjerenja iz okruženja u električne signale);
 - Obraduje informacije koje dobija od senzora, a koje su implementirane kao softver i donosi odluku o akciji koju treba sprovesti, koju takođe definiše kroz softver.
 - Utiče na okruženje pomoću **aktuatora** (elektronskih komponenti koje pretvaraju električni signal u fizičko djelovanje).

Light-Emitting Diode (LED)

- Elektronska komponenta koja emituje svjetlost.
- Jedna LED dioda se nalazi na samoj Arduino ploči. Obilježena je velikim slovom „L“.
- Može se povezati i proizvoljna LED dioda. Kraća nožica je katoda, duža anoda.

Glavne Funkcije

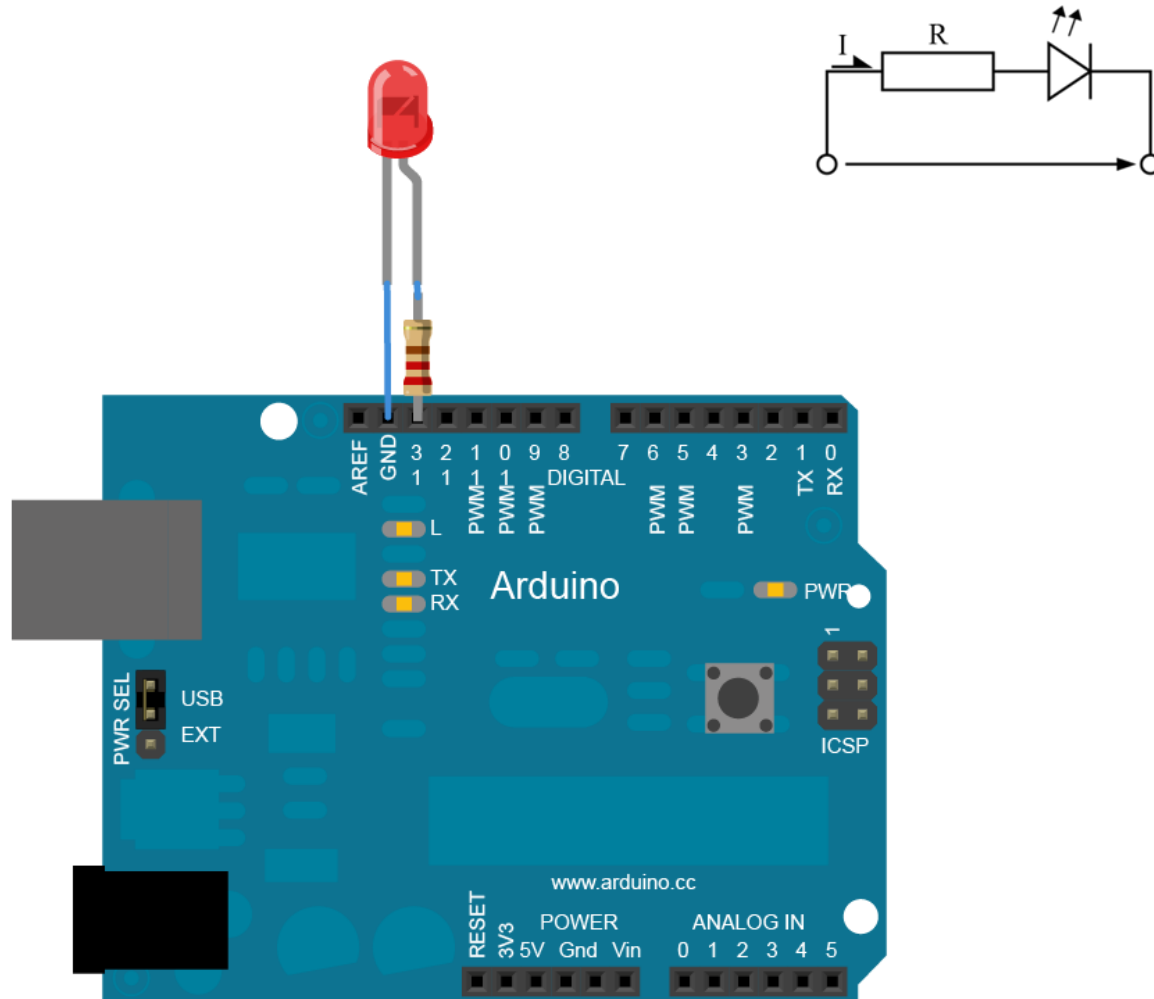
```
void setup()  
{  
  // pokreće se samo jedan put na početku programa  
}
```

```
void loop()  
{  
  // kod koji se neprekidno izvršava  
}
```

Arduino ne može da pokrene više programa istovremeno i programi se ne mogu sami prekinuti. Kada se uključi pločica i prenese program na nju, program se pokreće, kada se želi prekinuti izvršavanje programa, isključi se pločica.

Kada se kod jednom prenese na Arduino pločicu, ostaje na njoj i nakon njenog isključivanja ili resetovanja (kao na hard disku).

Primjer 1 – LED dioda koja blinka

Primjer 1 – LED dioda koja blinka

```
//Komentar – skica je zapravo niz instrukcija mikrokontroleru
//const int LED_PIN 13 ← Definisanje konstanti
#define LED_PIN 13 ← Definisanje makroa
void setup()
{
  pinMode(LED_PIN, OUTPUT); ← Konfigurisanje digitalnog
  pina kao izlaznog (output)
}

void loop()
{
  digitalWrite(LED_PIN, HIGH); ← 5V na LED pin
  delay(1000); ← Kašnjenje od 1000ms
  digitalWrite(LED_PIN, LOW); ← 0V na LED pin
  delay(1000); ← Kašnjenje od 1000ms
}
```

Predefinisane konstante – OUTPUT/INPUT, HIGH/LOW.

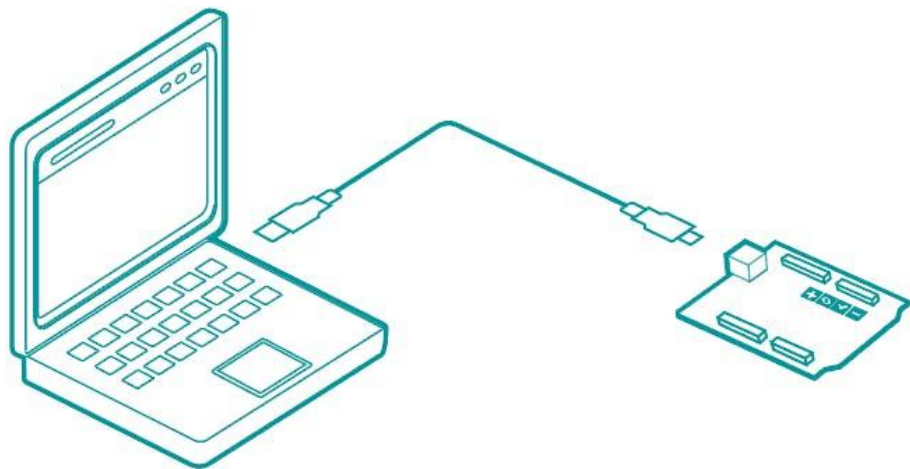
Kod - Definisiranje digitalnih pinova makroima

```
#define NAME NUMBER  
#define LED_PIN 7  
#define TEMP_PIN 8  
#define MOTOR_PIN 9
```

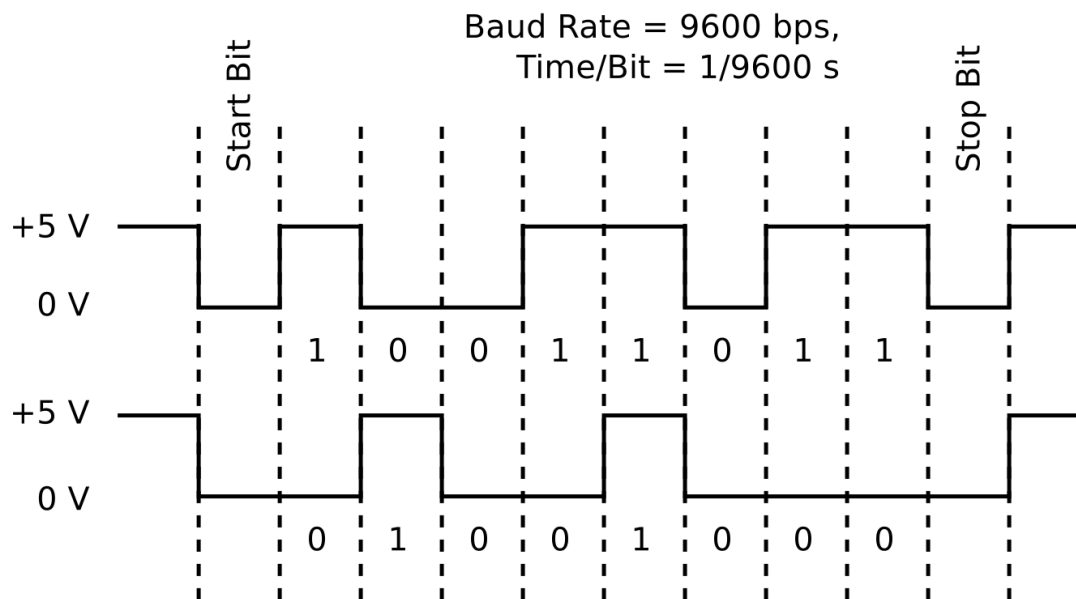
Kod – Konfigurisanje digitalnih pinova

- `pinMode(NAME, MODE)`
- Funkcija kojom se vrši konfiguracija pina NAME kao izlaznog pina (`pinMode(NAME, OUTPUT)`) ili kao ulaznog pina, (`pinMode(NAME, INPUT)`)

Serijska Komunikacija

Serijska komunikacija uspostavljena preko USB porta se može koristiti u programima za slanje podataka računaru i za preuzimanje komandi sa računara.

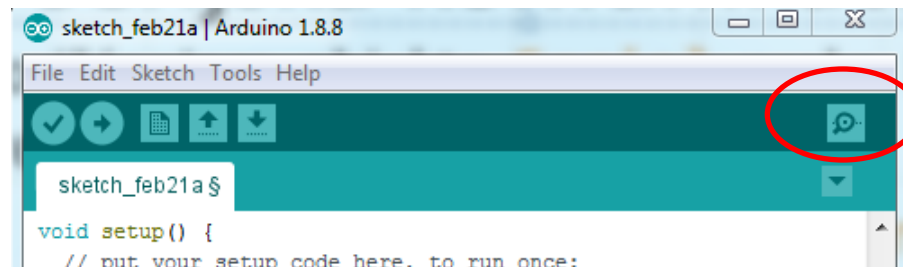

Serijska komunikacija

- Vršiti se korišćenjem objekta `Serial` preko kojeg pristupamo svim potrebnim funkcijama

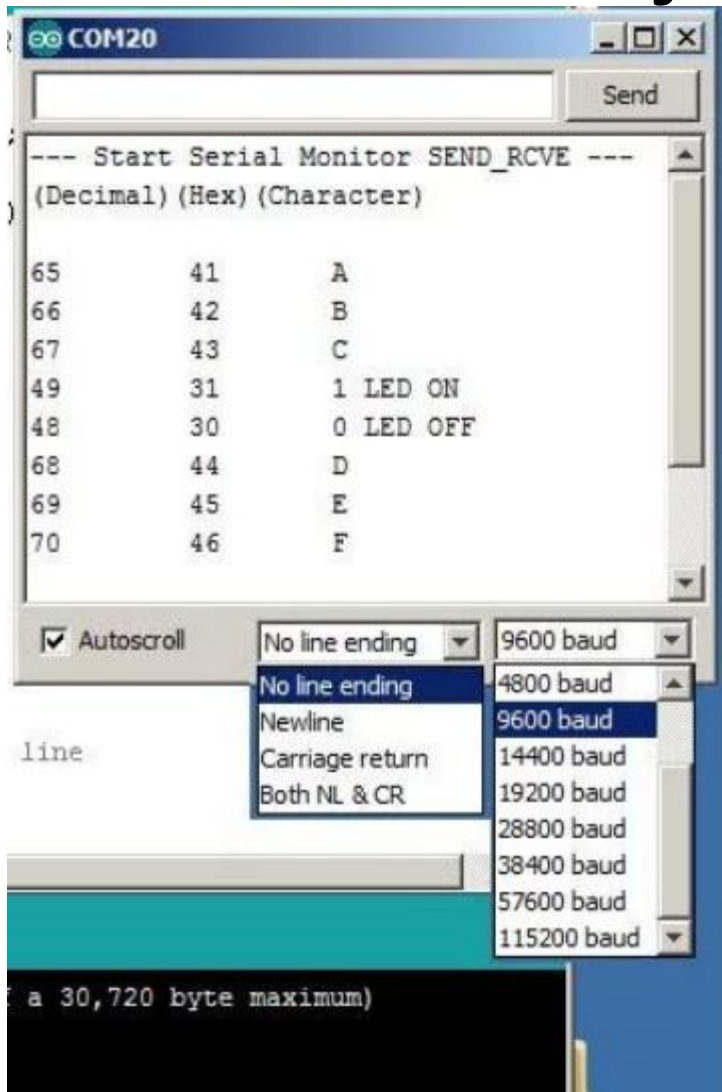
`Serial.ImeFunkcije(argumenti)`

- `Serial.begin(brzina)` – priprema Arduino za početak primanja i slanja serijskih podataka definišući brzinu njihovog prenosa. Najčešće se koristi brzina komunikacije od 9600 bps sa Arduino IDE serijskim monitorom.
- Serijski monitor je poseban prozor koji se aktivira klikom na krajnju desnu ikonicu Arduino IDE okruženja.

- Arduino pločica mora biti konektovana sa računarom preko USB kabla da bi se mogao aktivirati Serijski monitor.

Serijski monitor

Gornje polje za editovanje služi za unošenje podataka. Unos se prihvata pritiskom na dugme *Send* ili *Enter* sa tastature.

Veći kvadrat je labela u kojoj se ispisuju podaci koje Arduino šalje.

Ne dnu su dvije padajuće liste:

- Lijevom se definiše „kraj linije“ koji će biti poslat na Arduino nakon što se klikne na dugme *Send*;
- Desnom se postavlja brzina prenosa podataka pri komunikaciji sa Arduino pločom. Mora odgovarati brzini podešenoj u programu za podešavanje parametara sa `Serial.begin(brzina)`.

Serijska komunikacija

- `Serial.print(data, Format)` – Šalje podatke serijskom portu. `Format` je opcion. Ako se ne specificira, podaci se štampaju kao obični tekst.
- Cijeli brojevi se štampaju koristeći ASCII karakter za svaku cifru.
- Realni brojevi se štampaju na sličan način, kao ASCII cifre, podrazumijevajući dvije decimale. Ukoliko se broj decimala želi promijeniti, isti se specificira *Format* argumentom.

`Serial.print(2.3785, 3)` štampa "2.378"

- `Format` može uzeti i vrijednosti (BIN,DEC,OCT,HEX) čime se zadati broj štampa uz pretvaranje u odgovarajući brojni sistem.
- `Serial.println(data, Format)` – funkcioniše na isti način uz prelazak u novi red nakon štampanja data podataka.

Serijski Monitor

```
void setup()
{
    Serial.begin(9600);
}

void loop()
{
    Serial.println("Hello, World!");
    delay(1000);
}
```


Serijska komunikacija

- `Serial.read()` – Preuzima jedan bajt serijskih podataka.
- `Serial.available()` – Vraća broj nepročitanih bajtova (karaktera) dostupnih u serijskom portu za čitanje preko `read()` funkcije. Ovo su podaci koji su već stigli i uskladišteni su u baferu serijskog prijema (koji sadrži 64 bajta).
- Ukoliko je pročitano sve što je dostupno, `Serial.available()` vraća 0 dok novi podaci ne stignu na serijski port.
- Podaci mogu pristizati preko serijskog porta brže nego što ih program može obraditi. Arduino čuva sve ulazne podatke u baferu serijskog prijema.
- `Serial.flush()` – Čeka da se završi prenos odlaznih serijskih podataka. (Prije Arduino 1.0, `Serial.flush()` je uklanjala sve buferovane dolazne serijske podatke).

Povežimo se sa monitorom

```
void loop(){
  if (Serial.available() > 0){
    int command = Serial.read(); ← Čitanje komandi
    if (command == '1'){
      digitalWrite(LED_PIN, HIGH);
      Serial.println("LED on");
    }
    else if (command == '2'){
      digitalWrite(LED_PIN, LOW);
      Serial.println("LED off");
    }
    else{
      Serial.print("Nepoznata komanda:");
      Serial.println(command);
    }
  }
}
```